

kategóriába, amikor a fiatal, és a másodikba, amikor idős volt. Chang ezzel szemben egy átgondoltabb, rugalmas Ce-hszit mutat be, aki szívén viselte a vasutak fejlesztését, szem előtt tartotta a kapcsolatokat a Nyugattal és tisztában volt a politikai változás szükségességével.

Néhány kérdés azonban megválaszolatlanul marad. Ce-hszi 1908-ban halt meg, mindössze három évvel a dinasztia bukása előtt. Chang úgy véli, hogy Ce-hszi őszinte volt a reformok ösztönzésében. De akkor miért bukott el a Csing-dinasztia még ennek ellenére is, és miért ilyen gyorsan? A válasz részben kívül esik az udvari manővereken, és egy olyan kínai társadalomban keresendő, amelyet áthatott a mélyreható változás. A Csingek számára az 1864-es Tajping-felkelés vége volt a fordulópont, a polgárháborúé, amelyet egy örült látnok robbantott ki, és ami több millió ember halálához vezetett. Hogy mentse magát, a császári udvarnak óriási részt kellett átruháznia a fegyveres erő kiállításának monopóliumból a tartományi katonai vezetőkre – ezt a hatalmat pedig soha többé nem szerezte vissza, és ez volt az fő oka a „hadurak” uralmának, ami Kínát a 20. század elején jellemezte. Következésképpen az udvari döntések az 1860-as évek után gyakorlatilag sokkal kevésbé voltak jelentősek Kína egésze számára, mint az erős császárok idején a 18. században.

A szellemi változás is fontos tényező volt. A könyvben Ce-hszi két *bête noire*-ja, a reformista gondolkodó Kang Ju-vej és Liang Csi-csao, ismételt (és sikertelen) kísérletekre vannak ítélve, hogy megbuktassák a császárnét. Ők azonban nem csak hataloméhes összeesküvők voltak, hanem a két legjelentősebb és legkifinomultabb politikai gondolkodó Kína késő-birodalmi korszakában. Kangnak voltak ugyan különlegesei (például kacérkodott a hőlégballoonozással), de fontos javaslatokat tett azzal kapcsolatban is, hogy hogyan lehetne a konfucianizmust a modern világhoz igazítani. Liang, akit Chang Kang Ju-vej „jobbkezéként” mutat be, valójában sokkal több volt ennél: többek között ő volt a modern kínai politikai sajtó egyik megalapítója. Ők és más gondolkodók-aktivisták a 19. század végi Kínában központi szerepet játszottak annak a közties rétegnek a kialakításában, amely elszívta a hatalom egy részét az udvartól és a civil társadalomnak adta azt. Az egyik ok, amiért

a Csing-dinasztia oly hirtelen és váratlanul megbukott az volt, hogy 1911-re nem maradt olyan hatalmi kör Kínában, amelynek elemei érdeke fűződött volna az uralkodóház túléléséhez.

Ce-hszi mindazonáltal megérdemli, hogy emlékezzünk rá, Chang könyve pedig üdvözlendő azért, hogy megadja a kínai történelem egyik fontos alakjának – egy feminista ikonnak, aki meghatározó szerepet játszott a modern Kína kialakításában – azt a hangsúlyt, amit megszolgált. Sok szempontból a császári udvarban folyó viták előfutáinak tűnnek a Pekingben ma folyó vitáknak, ahol a gyilkos intrikák (mint például a Po Hszi-laj ügy) párhuzamosan futnak a heves vitákkal arról, hogy milyen mértékben kell Kínát megreformálni. Még az arról folyó viták is részét képezik a mai politikai tájképnek, hogy hogyan kell modernizálni konfucianizmust.

Egy fontos területen azonban egyáltalán nem történt előrelépés, sőt. A mai kínai politikai szégyene, hogy napjainkban nincs egyetlen erős nőalak sem a politikai életben, akinek Ce-hszihez hasonló befolyása lenne. Ez a szellemes életrajz emlékeztet bennünket arra, hogy a nők nagyobb mértékű jelenléte az áhított politikai változás kiváltó oka lehet.

(The New Statesman)

Peter Gordon

Az I. világháború ázsiai csatája

Jonathan Fenby: The Siege of Tsingtao (Penguin China, 2014, 55 oldal) című könyvének bemutatása

2014 nyarán lesz egy évszázada annak, hogy kitört az első világháború. A közelmúltban több olyan szónoki kijelentést is hallhattunk, amelyek a jelenlegi ázsiai geopolitikai helyzetet összevetik azzal, ami Európában volt tapasztalható néhány hónappal a szarajevói merénylet előtt. Abe Sinzo japán miniszterelnök 2014 januárjában talán nem hasonlította volna olyan meggondolatlanul a Kína és

szomszédai, illetve a Kína és Japán közötti kapcsolatokról nyilatkozva az első világháborúhoz vezető angol–német ellentétekhez a két ország viszonyát, ha előtte elolvassa Jonathan Fenby *The Siege of Tsingtao (Csingtao ostroma)* című új könyvét. És mivel egy meglehetősen vékonyka, alig 60 oldalas könyvecskéről van szó – amit jómagam egyetlen odavissza ingázás alatt olvastam el az otthonom és az irodám között – tényleg nincs mentség arra, hogy miért nem tette...

Csingtao ostroma volt az első világháború első és egyetlen Kelet-Ázsiában vívott csatája. A harcoknak általában legfeljebb egy lábjegyzet jut azokban a munkákban, amelyek egy olyan konfliktus történetét mesélik el, ami példa nélküli megszárlást és birodalmak bukását eredményezte (a porosz császárság, az Osztrák–Magyar Monarchia, a török szultán és Romanovok birodalma mind a háború martalékává vált), ráadásul egyengette az utat (azonnal) a bolsevizmus és kommunizmus, illetve (nem sokkal a háború után) a fasizmus előtt is. Ázsiai nézőpontból viszont, érvel Fenby: „a Csingtaónál vívott összecsapás részét képezi egy olyan nagyszabású történetnek, melynek visszhangját még ma is hallani.”

A kelet-kínai Santung tartományban található Csingtao megerősített kikötőjét 1897-ben szállták meg a német csapatok. Egy évvel később Kína „bérbe adta” a kikötőt Németországnak. A világháború kitörése után a németek által birtokolt Csingtao nyilvánvaló katonai célpontnak számított, és Japán – lehetőséget látva a terjeszkedésre – elfogadta a britek közös hadműveletre vonatkozó ajánlatát.

„Kato [japán külügyminiszter] és munkatársai számára ez nem is annyira Németország elleni támadás volt a britekkel szövetségben, hanem inkább egy eszköz arra, hogy erősítsék országuk pozícióját Kínában.”

Ettől kezdve a briteknek alig volt beleszólása az események menetébe; a brit csapatok japán parancsnokság alá rendelve harcoltak. Japán 1914 augusztusának közepén ultimátumban szólította fel a németeket a kikötő kiürítésére, amit a védők visszautasítottak. Augusztus végén a japán hadihajók blokád alá vették a kikötőt,

október végén pedig megkezdődött maga az ostrom is, amely november 7-éig tartott. A német kapituláció után a tokiói brit nagykövetséget tájékoztatták, hogy „sokkal kényelmesebb lenne a gyakorlati ügyek szempontjából”, ha a helyi ügyek intézését a japán csapatokra hagynák. Japán kinevezett egy kormányzót, és ezzel gyakorlatilag le is volt zárva a kérdés.

A szövetséges, azaz a japán győzelem – ami Csingtao elszigeteltségére való tekintettel gyakorlatilag soha nem volt kétséges – előnyt adott Japánnak a versailles-i békekonferencián. Versailles-ban pedig – mint a háborúban végig – „a realpolitika uralkodott, ebben az esetben Kína rovására”.

Fenby megjegyzi, hogy sok tudható be abból, ami a következő három évtizedben (egészen az 1949-es kínai kommunista győzelemig) történt annak, ahogyan a japánokkal, illetve a kínaiakkal bántak Versailles-ban. Persze nem Kína volt az egyetlen volt szövetséges, aki a titkos szerződések rossz oldalán végezte (az arabok hasonlóképp sérelmezik a Sykes–Picot-egyezményt), Japán pedig már legalább egy-két évtizeddel Csingtao előtt azon a pályán járt, amelynek végcélja az ország regionális hegemoniájának kiépítése lett volna.

Fenby bőségesen és tömören idéz elsődleges forrásokból. Amikor megkapták a város kiürítésére felszólító japán ultimátumot, egy névtelen német katona így dühöngött a naplójában: „Ilyesmit mondhatnak egy orosznak, de egy németnek nem!” Fenby nemcsak magukról a harcokról szolgál izgalmas és magával ragadó leírásokkal, de bepillantást enged a különböző diplomáciai machinációkba és aggályokba is. Táviratok a német Kaisertől, monogramos cigaretta a japán császártól, de nevérszerű német repülőgépek és a hadtörténelem első feljegyzett légi-tengeri csatája⁵ – a vékonyka kötet bővelkedik hasonlóan pikáns

5 A németek már itt is bevetettek katonai repülőgépeket, bár az ostrom idejére csak egy harc képes gépük maradt. Az Etrich Taube típusú gép pilótája, Günther Plüschow japán hajókat támadott, sőt állítása szerint egy japán repülőgép fölött is győzelmet aratott. Plüschow egyébként túlélte a háborút; kalandjairól, háborús élményeiről és az angol hadifogságból való szökéséről pedig könyvet is írt.

és festői részletekben. A japánok tiszteletének hiánya egykori brit szövetségesekkel szemben kezdettől fogva tapintható, sőt explicit volt; olyasvalami, aminek gyanút kellett ébresztenie – és gyanút is ébresztett – a briteknél.

A könyv hasznos frissítő a 19. század utolsó évtizedeitől végig a 20. század közepéig tartó időszakról. Fenby beszámolója a Csingtao elleni japán támadásról (nyugodtan beszélhetünk japán támadásról, hiszen többnyire a japánok vettek részt a harcokban, a britek csekélyebb, támogató jellegű szerepet játszottak) hátborzongatóan hasonlít a Hongkong elleni japán invázióhoz, ami a következő háborúban történik majd. Partraszállások, városi területek ágyúzása és bombázása, a védelmi vonalak fokozatos feladása, az üzenetek az otthoni kormánytól, amelyek bátorságra buzdítják a reménytelenséggel szembenező védőket... Úgy tűnik – bár anakronisztikusan –, mintha Csingtao csak hadgyakorlat lett volna.

Hogy van-e bármi, ami hiányosságként említhető? Nos, talán csak egy. A szerkesztési stílus úgy tűnik ellenszenvvel viseltetett a helyi értékeket elválasztó vesszők iránt.⁶ Egyetlen vesszőt kivéve – a „4,700”-ban a 6. oldalon – az olvasóra marad a feladat, hogy számlálja a nullákat például az „55000”-ben és az „550000”-ben, és kiszabizálja, hogy mekkora mennyiségekről van szó. Ettől az apróságtól eltekintve azonban a *Csingtao ostroma* nemcsak az fajta fogyasztható kiadvány, ami újra megszokott dologgá teheti a könyvek olvasását a tömegközlekedési eszközökön, hanem hasznos lehet (különösen Kínában) a középiskolák és az egyetemek számára is, mint magával ragadó esszé, amely bemutatja, hogy néha mennyire nem elszigeteltek az első pillantásra annak tűnő események.

(*The Asian Review of Books*)

John D. Van Fleet⁷

A Jangce Sztálingrádjá:
az 1937-es sanghaji csata története

Peter Harmsen: Shanghai 1937: Stalingrad on the Yangtze (Casemate Books, 2013, 320 oldal) című könyvének bemutatása

Ki nyerte a második világháborút? Nos, mi amerikaiak általában úgy véljük, hogy mi voltunk azok, ámbar ez nyilvánvaló tévedés. Hisz mire 1941. december elején az Egyesült Államok hadat üzent a Japán Császárságnak és a náci Németországnak, a háború már harmadrészt befejeződött. Hirohito szent harcosai már régóta véreztek Kínában, Hitler Szovjetunió elleni inváziója pedig – egy évvel azután, hogy a Führer saját „szent” harcosai, azaz a Luftwaffe pilótái elvesztették az angliai csatát – egyre inkább kezdett hasonlítani Napóleon oroszországi hadjáratára.

Az oroszok, bizonyos mértékig helyesen, azt hiszik, hogy ők nyerték meg a háborút, és ugyanígy vannak ezzel a kínaiak is. A kérdés valójában szinte könyörög azért, hogy a következő választ adjuk rá: „senki – mindenki veszített.” Hirohito mérsárosait végül kiűzték Kínából, ám a háború mintegy 20 millió kínai életét követelte. (Ez a szám magában foglalja a hazai atrocitások áldozatainak számát is – 1938 júniusában például a Kuomintang vezetője, Csang Kaj-sek átvágatta a Sárgafolyó gátjait, hogy a japánok előrenyomulását lassítsa, és az áradások következtében több mint félmillió ember halt meg.) A szovjetek még ennél is többet áldoztak fel saját népükből azért, hogy kiűzzék Hitler Wehrmachtját, Luftwafféjét és az Einsatzgruppékat az országukból – a halálos áldozatok száma itt is magában foglalja a Sztálin saját céljai érdekében feláldozott embereket.

7 John D. Van Fleet a Dél-kaliforniai Egyetem (USC) és a sanghaji Jiao Tong Egyetem (SJTU) egyik közös képzésének dékánhelyettese Sanghajban. *Tales of Old Tokyo* című könyve, egy vágta a város történetén keresztül 1853-tól 1964-ig, 2014 elején jelenik meg.

6 Az angolszász írásmód szerint a száznál nagyobb, számokkal kiírt számokban vesszővel jelölik a helyi értékeket. Így például a 4700 angolos írásmóddal 4,700, az 55000 55,000 stb.